

ויקהל-פקודי, החודש:

ספר שמות מסתיים במלים: "וְלֹא יָכַל מֹשֶׁה לָּבוֹא אֶל אֱהֱל מוֹעֵד פִּי שָׁכַן עָלָיו הֶעֱנַן וַיְכַבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן". רפרוף קצר לאחור, לראשית הספר, מזכיר את תחילתו: "וַאֲלֵה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיִם אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבְיָתוֹ בָּאוּ". המאורעות הכבירים שאירעו בספר הזה עיצבו את דמותו של עם ישראל לדורות. הירידה מצרימה, השעבוד, יציאת מצרים, קריעת ים סוף, מתן תורה, ברית סיני, בנין המשכן, חטא העגל, השלמת הבנין והשראת השכינה.

בתחילתו של ספר שמות עדיין לא ידעו בני ישראל את ה' בשמו: "ושמי ה' לא נודעתי להם", בסופו, שכינתו כבר שורה במשכן אשר בלב המחנה. הם זכו לא רק לדעת את שמו ולהגאל בזכותו ממצרים, אלא גם לראות את מופתיו, במצרים, על הים ובמדבר, לשמוע את קולו במעמד הר סיני ואפילו לטעות ולחשוב שאפשר לעבדו באמצעות עגל מסכה, ולהכיר בדרך קשה וכואבת בטעותם. בסיומו של הספר מגיע תהליך ההתגלות, ההיכרות של עם ישראל עם ה' והשראת השכינה בו לשיאו, ברדת הענן על המשכן ובנוכחות הא-להית המתמדת בו. בתחילתו של ספר שמות עדיין לא היה קיים בעולם עם ישראל, אלא רק בני יעקב היורדים מצרימה. בחתימתו, הם כבר גובשו בכור ההיתוך המצרי לעם עבדים, יצאו כעם לחירות משעבוד מצרים, נבחרו להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש", וזכו לכך שהקב"ה לא רק יבחר בהם כעמו אלא גם יבחר לשכן שמו בינותם: "ועשו לי משכן ושכנתי בתוכם".

אחד הדימויים הטבעיים לתיאור התקופה הזאת מצוי בנבואת יחזקאל (טז), הוא הדימוי לתהליך הגדילה של ילד: תקופת מצרים היא תקופת ההריון והעיבור, יציאת מצרים היא תקופת הינקות והילדות, מעמד הר סיני הוא ה"בת מצוה" - קבלת עול תורה ומצוות, ואילו בנין המשכן והשראת השכינה בו הם בבחינת נישואין, כניסה לבית המשותף של כנסת ישראל והקדוש ברוך הוא. הפרקים הבאים של הרומן יתרחשו בהמשך התנ"ך וההיסטוריה, במסע המשותף אל הבית הסופי, ארץ ישראל, והגלגולים שיעברו בה, בגלות ממנה ובשיבה אליה. לרוב העמים המוכרים לנו כיום, אין סיפור מכוון דומה. בדרך כלל, לעמי העולם הישן, באירופה, אסיה ואפריקה, יש סיפורי ראשית השונים במהותם מן הסיפור הישראלי בשני מרכיבים יסודיים. האחד הוא שסיפור ההתהוות שלהם משתרע על פני תקופת זמן ארוכה מאד, הרבה יותר מן הפרק הקצר יחסית שמימי האבות ועד אחרי יציאת מצרים. השני הוא שסיפור ההתהוות שלהם מתרחש במקומם, בארצם, ולא בארץ נכריה שממנה היגרו כעם אל הארץ שבה הם יושבים כיום. גם אם ברקע ההיסטורי הרחוק קיימת תנועת הגירה של שבטים שעל גביהם נוסד העם הנוכחי, הרי שלעולם אין מדובר על התגבשות של העם מחוץ לארצו והגירתו כעם שלם וגמור אל הארץ, כיבושה והתיישבות בה. הדבר שונה ב"עולם החדש", יבשת אמריקה, שבה המשך ההיסטורי של התהוות העמים והמדינות קצר יותר, ויש בו תפקיד משמעותי מאד לסיפור ההגירה. כמו הדוגמה המובהקת של ארצות-הברית, שהאתוס המכוון שלה מבוסס לא רק על הגירה מן העולם הישן, אלא גם על סוג של "יציאת מצרים" בפריקת עול הבריטים מעל המושבות הראשונות. לא בכדי, תופס ערך החרות מקום מרכזי בתרבות האמריקאית, ויש לו זיקה עמוקה לסיפור יציאת מצרים המקראי. אך הסיפור האמריקאי שונה מן הסיפור הישראלי בהבטים אחרים: ברקע הסיפור האמריקאי אין רקע משפחתי – שבטי – לאומי משותף כמו בסיפור משפחת האבות ובית יעקב שהפכה לעם ישראל. רכיב נוסף בסיפור של ספר שמות המעצב ריקמה ייחודית של עם ישראל הוא סיפור מתן תורה המשכן והשראת השכינה בו – הקשר שלא יינתק בין הולדת האומה לבין הזהות התרבותית-רוחנית שלה כעם ה' ועם התורה.

הרבה קטרוגים וביקורת סופגת התודעה הלאומית-דתית בישראל בכל הדורות ומכיוונים שונים. בין היתר, מפני ייחודיותו של ספר שמות כסיפור מכוון של העם, השונה מהותית מסיפוריהם של עמים אחרים. הביקורות הנשמעות בעולם הכללי חודרות גם לתוך חוגים מסוימים בחברה היהודית בעולם ובישראל. הן נוגעות לכל שלשת הממדים של החיבור בין העם, התורה והארץ. יש המערערים על קיומו של מושג העם כפי שנתעצב בתודעה היהודית. יש המערערים על הזיקה בין העם והתורה, או בין הדת למדינה. יש מתקשים לקבל את הרעיון שבישראל אי אפשר בכלל להפריד בין המושגים הללו כי העם מוגדר בין היתר על ידי תורתו, והתורה מקבלת את משמעותה מהיותה תורה של עם. קושי נוסף, שעמד עליו כבר המדרש ורש"י הביאו בפירושו לפסוק הראשון בבראשית, הוא באי הבנת החיבור בין העם שנולד בגולה, התורה שניתנה במדבר, וארץ ישראל, מקום מושבו של עם ישראל מימי האבות. ומושא געגועיו וכיסופיו מימי גלות מצרים ועד הדור האחרון.

חג הפסח נועד לזכרון התקופה המעצבת הראשונית, שמההריון והלידה ועד החתונה: יציאת מצרים וכל הכרוך בה, מלפניה ומאחריה. שמו הלועזי של הספר, "אקסודוס" מבטא את העובדה שעל הספר כולו חופה רוחה של יציאת מצרים. קריאת פרשת החודש העוסקת ביציאת מצרים וחג הפסח, בשבת שבה מסיימים את הקריאה

בספר שמות, מהווה חתימה ראויה לספר כולו. העיסוק בספר שמות ובסיפור יציאת מצרים בחג הפסח, דומה לזוג המעלעל באלבומי החתונה בסמוך למועד יום הנישואין. אם כדי להזכר בנוסטלגיה במה שעבר, אם כדי לעורר את הלב להחיות את הרגש החם בהווה ובעתיד, ואם כדי להכין – בדרך כלל בעזרת הילדים – את חגיגת יום הנישואין המתקרב ובא. חתימת הקריאה בספר שמות ובפרשת החודש בשבת מברכין של חודש ניסן, מזמינות אותנו להתכונן, מעשית ונפשית, לקראת חג הפסח הקרב ובא. מעבר לחובה לנקות את החמץ מן הבתים ומן הלבבות, קיימת חובה להבין וללמוד את המשמעות של סיפור הולדתו של עם ישראל. אין מדובר רק בנוסטלגיה וזכרונות מן העבר הרחוק, אלא על תובנות הכרחיות לשם בירור מעמדו של העם, שאיפתו ויסודות תרבותו, בדורות הללו, שבהם הוא נדרש לעצב מחדש את מקומו במשפחת העמים ואת אופיה של המדינה הריבונית שהוא שב לכונן בארצו.